

CRTA:

20

23

godina

izveštaj o radu



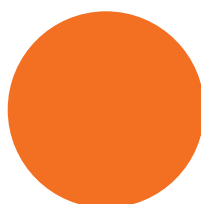
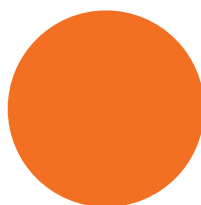
Crta je organizacija civilnog društva posvećena razvoju demokratske kulture, demokratskih institucija i unapređenju uslova za slobodne i poštene izbore u Srbiji.

Crta analizira rad državnih institucija, ulogu medija i profesionalnog informisanja u demokratizaciji društva i stavove i uverenja građana o društvenim i političkim procesima. Od 2016. godine Crta posmatra izbore na lokalnom i nacionalnom nivou, uz pomoć više hiljada građana, obučenih po najvišim međunarodnim standardima za građansko posmatranje izbora i zagovara unapređenje uslova za poštene i slobodne izbore. Crta sprovodi istraživanja na osnovu čijih nalaza predlaže rešenja, zasnovana na principima vladavine prava i poštovanja ljudskih prava. Takođe, Crta informiše i edukuje građane o stanju demokratije i njihovim političkim pravima, podstičući ih da se neposredno uključe u rešavanje problema u svojim zajednicama i u druge političke procese.

Crta je 2018. godine dobila nagradu Democracy Defender Award, koju na globalnom nivou dodeljuje OEBS, za izuzetan doprinos promociji demokratije i odbrani ljudskih prava, a 2013. godine međunarodno priznanje W. Averell Harriman Democracy Award za inovacije, poštovanost i doprinos demokratiji koje dodeljuje Nacionalni demokratski institut 2013. Crti je dodeljena i nagrada Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti za izuzetan doprinos u oblasti prava građana na pristup informacijama od javnog značaja 2018. godine. Direktorka Crte Vukosava Crnjanski odlikovana je Nacionalnim ordenom Francuske za zasluge 2023. godine.

Crtin online medij za proveru činjenica Istinomer je verifikovani potpisnik Kodeksa [Međunarodne mreže za proveru činjenica](#), kao i verifikovani član [Evropske mreže za proveru činjenica](#). Od 2020. godine, Istinomer je [Metin lokalni partner za Srbiju](#) u suprotstavljanju dezinformacijama na društvenim mrežama Facebook i Instagram.

[Više](#)



Tim

Na kraju 2023. godine, tim Crte brojao je 80 ljudi raspoređenih u tematska programska odeljenja za izbore, kvantitativna i kvalitativna istraživanja, pravnu analitiku, monitoring medija, podršku formalnim i neformalnim aktivističkim inicijativama, komunikacije, medijske i terenske kampanje, finansije, administraciju i IT. Pod okriljem Crte funkcionišu Otvoreni parlament, inicijativa za transparentniji i kvalitetniji rad Narodne skupštine kao ključne demokratske institucije u sistemu parlamentarne demokratije, i Istinomer, prvi onlajn fakt-čeking mediji u regionu zapadnog Balkana. Od 2016. godine, Crta je takođe angažovana na praćenju izbora i zastupanju za slobodne, poštene i demokratske izbore.

Radom organizacije rukovode direktorka Vukosava Crnjanski i programski direktor Raša Nedeljkov.

Upravni odbor Crte čine Rastko Petaković, advokat (predsednik UO), Olivera Medar, univerzitetska profesorka, Svetlana Logar, univerzitetska profesorka u penziji, Tamara Skrozza, novinarka, Hajrija Bugujevci, stručnjakinja za javne finansije, Dušan Spasojević, univerzitetski profesor i Ilija Vojnović, programski direktor Međunarodnog republikanskog instituta, Turska.

[Više](#)



Šta je obeležilo 2023?



Vukosava Crnjanski, direktorka:

/ BUĐENJE GRAĐANSKOG DRUŠTVA KAO ODGOVOR NA BUJICU NASILJA

“Kada je nasilje na nezapamćen način eskaliralo u maju, ljudima je prekipelo i sve nakupljene frustracije zbog institucionalnog, medijskog, političkog i finansijskog ugnjetavanja izašle su na površinu. Građani su shvatili da nasilje nije izolovan incident ili nekakava greška u sistemu, već način na koji sistem funkcioniše i samim tim opstaje”



Raša Nedeljkov, programski direktor:

/ IZBORNI INŽENJERING, KULMINACIJA SISTEMSKJE ZLOUPOTREBE DRŽAVNIH INSTITUCIJA I ZAKONA

“Još jednom su se izbori u Srbiji pokazali manje kao mehanizam smenjivosti vlasti, a više kao parada nedostižnih početnih prednosti vladajuće stranke, stečenih kroz sistemsku zloupotrebu državnih institucija i zakona, u cilju sprečavanja mogućnosti da se izborima promeni bilo šta. Organizovane migracije birača koje su zabeležene na decembarskim izborima nisu bile ni legalne ni legitimne i suštinski su podrile izbornu jednakost. U situaciji smo da počnemo da verujemo u onu parolu koja kaže da bi izbori, kada bi stvarno mogli da donesu promene, već bili zabranjeni.”



Tamara Branković, zamenica programskog direktora:

/ NARODNA SKUPŠTINA KAO OGLEDALO ALERGIJE NA POLITIČKI PLURALIZAM

“Vladajuća većina je tokom godine pokazala enormnu netrpeljivost prema prisustvu pluralizma u parlamentu, dok je istovremeno činila sve da umanjí posledice politike koja kontroliše javni prostor i medije, eliminiše pluralizam iz medija i institucija i negira pravo na drugačije mišljenje”



Pavle Dimitrijević, direktor pravnih poslova:

/ NAOČIGLED IMAGINARNA LINIJA IZMEĐU DRŽAVE I PARTIJE

“Građani u mnogim slučajevima ne prave jasnu i nedvosmilenu razliku i granicu između države i partije, ostavljajući prostor za manipulaciju i nedozvoljeni uticaj na birače. Crta je ukazala na tendenciju normalizacije „srastavanja države sa strankom“ i nastojala da informiše građane da znaju da prepoznaju da mi nemamo zapravo demokratsko okruženje u kojem se sprovode izbori“



Jovana Đurbabić, direktorka komunikacija:

/ POLITIČKI PRITISCI NA GRAĐANE NEIZOSTAVNO ORUĐE VLASTI

“Crtino istraživanje je pokazalo da se pritisci na birače u Srbiji dešavaju gotovo svakodnevno, često kao kontinuirana aktivnost tokom dužeg perioda, a ne samo kao izolovane pojave pred izbore ili na dan izbora. Samim tim je i tendencija intenziviranja pritisaka u predizbornom periodu jasnija, što znači da postoje nekakva nepisana pravila prema kojima su mnogi građani izloženi politički motivisanim pritiscima.”



Vojislav Mihailović, direktor javnomnjenjskih istraživanja:

/ SPOLJNOPOLITIČKI REBUS ZA GRAĐANE SRBIJE

“Rezultati Crtinih istraživanja su uputili na postojanje određene konfuzije među građanima Srbije kada je u pitanju privrženost različitim spoljnopolitičkim opcijama. Stoga je posebno primetna dualnost u njihovom pristupu - građani su emotivno povezani s Rusijom, dok istovremeno prepoznaju ekonomske beneficije saradnje sa Zapadom”



Aleksandra Srećković, menadžerka medijskih istraživanja:

/ HRONIČAN NEDOSTATAK PLURALIZMA I SVEPRISUTNOST JEDNOG POLITIČKOG AKTERA

“Medijski prostor bio je obeležen zapaljivom retorikom i podsticanjem netrpeljivosti, i još jednom ukazao na virtuelno nepostojanje bilo kakvog izbalansiranog predstavljanja različitih političkih opcija i drugačijeg mišljenja. Dodatan pokazatelj ove neravnopravnosti je i sama činjenica da se predsednik Srbije u 2023. godini više od 300 puta uživo obraćao građanima preko televizije”

U fokusu

Crta je, kroz svoje inicijative, nastavila da promoviše odgovornost, transparentnost i učešće građana u politici. Organizacija nastoji da pomogne kreiranju društvene otpornosti na nedemokratska delovanja i uticaj dezinformacija, i uspostavljanju osnove za institucionalnu odgovornost, transparentnost i otvorenost.

Kroz kvantitativna, medijska i kvalitativna istraživanja, izborni monitoring, praćenje rada Narodne skupštine, pravnu analitku, inicijativu Istinomer i rad s građanima na terenu radili smo da unapredimo **demokratsku kulturu** i doprinesemo kreiranju uslova za **slobodne i fer izbore, slobodne medije i otvorene institucije**.

Posmatračka misija Crte pružila je detaljan uvid u izborne procese i aktivnosti u Srbiji, identifikujući ozbiljne neregularnosti u procesu i upozoravajući na organizovanu migraciju birača kao ozbiljan izazov za kvalitet izbora.

Kampanje "Hoćemo hrabro tužilaštvo" i "JačiOdPritiska" promovisale su nezavisnost pravosuđa i otpor političkim pritiscima, dok su kampanje "Posmatrači su važni igrači" i "Glasaj slobodno" podstakle građane na učešće u demokratskim procesima. Priznanje "Hrabri glas" dodeljeno je pojedincima i grupama koji hrabro zastupaju opšte dobro.

Nalazi javnomjenskih istraživanja su ukazali na rast poverenja u civilni sektor i podršku demokratskim procesima, ali su otkrili i izazove poput nedostatka jasnih stavova o rešenjima za ključna pitanja kao što je Kosovo. Istraživanja su takođe pratila promene u stavovima tokom vremena, posebno kroz proteste "Srbija protiv nasilja" i otkrila duboku zabrinutost građana zbog nasilja u društvu. Jedno od Crtinih istraživanja je identifikovalo klijentelističke mreže, odnosno praksu favorizovanja političkih sledbenika ili podržavalaca, u Centrima za socijalni rad.

Monitoring medija je otkrio apsolutnu dominaciju predstavnika vlasti u medijima i podsticanje polarizacije među političkim akterima. Sa druge strane, antizapadna retorika je prožela javni diskurs.

Programi podrške inicijativama koje se bave različitim temama od javnog značaja, poput zaštite životne sredine, kao i edukativne radionice, doprinele su osnaživanju građana za aktivno učešće u javnom životu i procesima donošenja odluka.

Otvoreni Parlament učinio je rad Narodne skupštine transparentnijim, objavljujući nalaze posmatranja, analize i multimedijalne vodiče, dok su terenske akcije organizovane kako bi se aktivno uključili građani.

Istinomer je vršio proveru izjava političara i javnih zvaničnika u tradicionalnim medijima, analizirao viralne sadržaje na društvenim mrežama, održavao bazu biografija političkih aktera i objavljivao analize ključnih tema.

Posmatračka misija Crte Izbori : 2023

Praćenje izborne kampanje

Tok izborne kampanje su prevashodno pratila dva tima: terenski tim i tim za medija monitoring. Terenski tim dugoročnih posmatrača bio je raspoređen u 168 gradova i opština u Srbiji i pratio je sve aktivnosti političkih aktera u predizbornoj kampanji na terenu, rad izborne administracije i drugih institucija. Tim za medija monitoring je istovremeno pratio izveštavanje televizija sa nacionalnom pokrivenošću, omogućivši uvid u prisutnost političkog pluralizma u medijima. Javnost je o nalazima dugoročnog praćenja izborne kampanje i oceni izbornih uslova obavještena na konferencijama za medije na kojima su predstavljeni [Prvi presek dugoročnog posmatranja](#) i [Drugi presek dugoročnog posmatranja](#).

Praćenje izbornog dana

17. decembar

Na izborni dan, Crta posmatračka misija koja je brojala više od [3.000 posmatrača](#) posmatrala je parlamentarne i beogradske izbore na 500 biračkih mesta u Srbiji i 500 biračkih mesta u Beogradu. Kao i prethodnih izbornih ciklusa, Crta je organizovala obuku i svoje posmatračke obučila u skladu sa međunarodnim standardima za nestranačko i nepristrasno posmatranje izbora. Fokus posmatračke misije bio je na informisanju građana o kvalitetu izbornog procesa te je javnost tokom izbornog dana javnost redovno izveštavana o izlaznosti, kao i o tome kako teče glasanje i da li se poštuju procedure: u [10:00h](#), [13:00h](#), [16:00h](#) i [22:00h](#). Crta je time uticala na povećanje transparentnosti na izborni dan, omogućivši sveobuhvatan uvid u dešavanja na biračkim mestima. Izborni materijali su na izborni dan doprli do više od milion ljudi na svim društvenim mrežama.

Ocena izbornog dana

Crta je [obavestila](#) javnost da nalazi posmatračke misije upućuju na ozbiljne neregularnosti na parlamentarnim i beogradskim izborima na konferenciji za medije 18. decembra 2023. godine. Građani su informisani o drastičnim zloupotrebama izbornog procesa, prava birača, zakona i institucija koji su uticali na kvalitet parlamentarnih izbora i činjenicu da rezultati beogradskih izbora ne odražavaju slobodno izraženu volju birača koji žive u njemu. Javnost je na taj način imala priliku da stekne uvid u raspon neregularnosti povezanih sa izbornim procesom.

Izveštaj o organizovanoj migraciji birača

Javnost je upozorena o praksama koje su narušile integritet izbornog procesa, dok je istovremeno upućen apel nadležnim institucijama da reaguju i preduzmu neophodne korake u zaštiti izbornih prava. Iznet je niz dokumentovanih tvrdnji i nalaza o migraciji birača, kao nelegalnoj i nelegitimnoj radnji, i donešena je ocena da ovaj tip manipulacija predstavlja ozbiljan izazov za kvalitet izbora u Srbiji. Crta je dala svoje preporuke za mere koje bi mogle da spreče taj vid izbornih manipulacija.

Informativne kampanje o izborima

Crta je u nekoliko navrata građane informisala o njihovim izbornim pravima i odgovornostima: [Glasanje u inostranstvu](#) i [Sve što treba da znate o izbornom danu](#). Tokom izbornog procesa, Crta je apelovala na građane da prijave primere funkcionske kampanje ili zloupotrebe javnih resursa, kao i saznanja o kupovini glasova i pritiscima na birače na email: prijavi@crta.rs. Pored društvenih medija, građani su izveštavali o nepravilnostima direktno na dan izbora. Kroz više od 200 e-mail-ova i 130 telefonskih poziva, pored nepravilnosti, građani su najčešće imali pitanja o glasanju i problemima koji se mogu pojaviti prilikom ostvarivanja njihovih biračkih prava i političkim pritiscima koji su se dogodili tog dana.

Edukativne radionice: Masterclass izbornog prava

Posmatračka misije Crte je u susret izborima [organizovala](#) seriju edukativnih radionica za 15 diplomiranih pravnica i pravnika kao i studentkinja i studenata Pravnog fakulteta. U sklopu ovih radionica, mlade pravnice i pravnici su imali priliku da se kroz četiri modula bave temama koje se odnose na aktivno i pasivno biračko pravo, birački spisak, izbornu administraciju, izborne sisteme, rad Agencije za sprečavanje korupcije i Regulatornog tela za elektronske medije, posmatračke misije - domaće i strane, kao i da se bolje upoznaju sa Crtinom metodologijom posmatranja izbora.

Preporuke

Crta je sačinila nekoliko izveštaja o decembarskim izborima i iznela niz utemeljenih preporuka za poboljšanje izbornog procesa, u cilju unapređenja uslova za demokratske i fer izbore i povećavanja transparentnosti celokupnog izbornog procesa. Ove preporuke su se prevashodno ticale transparentnosti biračkog spiska, rada Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave, tužilaštva, nezavisnih organa, političke i medijske ravnopravnosti.

Prijave

U okviru posmatračke misije, Crta je **podnela** prigovore i prijave na rad državnim organima kao i drugim inspekcijskim službama, sa ciljem da doprinose integritetu izbornog procesa i jačanju demokratskih principa. Crta je podnela 51 prijavu Agenciji za sprečavanje korupcije, 27 prijava Regulatornom telu za elektronske medije i pet prijava Nadzornom odboru za izbornu kampanju.

Apeli

Tokom izborne kampanja, Crta je uputila više javnih apela državnim službenicima, upućujući ih na njihove zakonske obaveze, i javno pozvala tužilaštvo da reaguje na navode o falsifikovanju potpisa za kandiduru na izborima. Posmatračka misija uputila je **pismo** na oko 1.600 adresa rukovodilaca u gradskim i opštinskim upravama u celoj Srbiji kako bi apelovala na njihovu ličnu i profesionalnu odgovornost.

Hoćemo hrabro tužilaštvo

Pod sloganima “Želimo hrabre tužiteljke” i “Želimo hrabre tužioce”, pokrenuta je [kampanja](#) koja se zasniva na shvatanju da je u popularnoj kulturi stvorena vrsta mita o tužiocu-heroju. Kako bi se ohrabrilo tužilaštvo i podigla svest o važnosti nezavisnog pravosudnog sistema, pripremljeno je nekoliko videa sa tužiteljka i tužiocima i šest autorskih tekstova. Kampanja je putem Facebook-a i Instagrama doprla je do 1.6 miliona ljudi, a proizvedeni video materijali postigli su skoro milion pregleda na svim društvenim mrežama.

JačiOdPritiska

S ciljem podsticanja građana da se suprotstave političkim pritiscima i pokažu solidarnost sa onima koji su izloženi zastrašivanju od strane političkih aktera, pokrenuta je kampanja protiv normalizacije političkih pritisaka. Vođena iskustvima Ranke Kašiković i Stefana Vukića, kampanja kroz [video svedočanstva](#) pokazuje da je moguće reći “NE” i osloboditi se mreže političkih pritisaka. U mesec dana, kampanja je doprla do skoro dva miliona ljudi putem Facebook-a i Instagrama, dok su video materijali kampanje ostvarili više od 1.4 miliona pregleda na istim društvenim mrežama.

Posmatrači su važni igrači

Uoči izbora, pokrenuta je [kampanja](#) pod parolom “Posmatrači su važni igrači” sa ciljem da informiše građane o važnosti osiguravanja transparentnosti i integriteta izbornog procesa. Kroz sedam video snimaka, istaknuti su jedinstveni profili i uloge posmatračica i posmatrača koji čine neizostavni deo Crtine posmatračke misije. Na Facebook-u, Instagramu i Twitter-u, kampanja je doprla do preko tri miliona ljudi, a skoro 500 građana se prijavilo da posmatra decembarske izbore putem posebnog odeljka na Crtinom sajtu.

Glaspaj slobodno

Dosadašnja istraživanja i iskustva ukazala su na ozbiljne probleme u demokratskom procesu koji se tiču pritisaka na birače. Kako bi se promovisala svest o važnosti slobodnog glasanja, pokrenuta je kampanja za izlazak na izbore („Olovka zaokružuje srcem”) koja je naglasila važnost borbe za slobodne izbore i međusobnu solidarnost. Kampanju je u tradicionalnim medijima videlo preko 850 hiljada građana dok je na svim društvenim mrežama doprla do preko milion ljudi.

● Priznanje Hrabri Glas

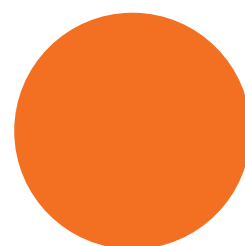
Povodom Međunarodnog dana demokratije 15. septembra dodeljeno je priznanje „Hrabri glas“, koje Crta od 2018. godine dodeljuje pojedincima i grupama koje se s posebnom hrabrošću bore za opšte dobro. Ovogodišnje **priznanje** dodeljeno je neformalnom udruženju „Studenti protiv nasilja“, lokalnim aktivistima i organizatorima protesta „Srbija protiv nasilja“ u Petrovcu na Mlavi, aktivistkinji Dragani Arsić iz pokreta „Odbranimo šume Fruške gore“, Ranki Kašiković iz Subotice i Stefanu Vukiću iz Požarevca koji su javno istupili protiv političkih pritisaka kojima su bili izloženi na radnom mestu, tužiteljicama Bojani Savović i Jasmini Paunović i tužiocu Predragu Milovanoviću, bivšoj članici Saveta REM-a Juditi Popović i Lokalnom frontu iz Kraljeva.

● Crta Talks: „Čaj protiv političkih pritisaka“

U periodu od februara do juna 2023. godine, organizovana je **serija** „čajanki“ o političkim pritiscima u kojoj je učestvovalo preko 200 građana u 11 gradova širom Srbije. Ranije **istraživanje Crte je pokazalo** da su pritisci deo svakodnevice, ali da se o tom problemu nedovoljno govori. Osim informisanja o glavnim nalazima istraživanja, razgovori su organizovani sa idejom da ohrabre građane da govore o ovoj temi i da se informišu o zakonskim sredstvima koja su im na raspolaganju u slučaju izloženosti pritiscima.

● Mreža Protiv nasilja

Crta je, zajedno sa 19 organizacija, pokrenula platformu **Protiv nasilja**. Ova mreža udruženja građana, novinara i medija protiv nasilja, omogućila je građanima da se informišu o zahtevima protesta „Srbija protiv nasilja“, ispunjenju zahteva i u kojim su se sve gradovima i opštinama u Srbiji protesti održavali. Platforma takođe sadrži resurse poput detaljno razrađenih koraka potrebnih za ispunjenje medijskih i bezbednosnih zahteva.



Istraživanja javnog mnjenja

Istraživački tim Crte je u 2023. godini sproveo seriju istraživanja koja su omogućila šire i dublje razumevanje javnog mnjenja, kao i praćenje promena u stavovima građana. Svesni da stavovi i preferencije građana igraju važnu ulogu u demokratskom procesu i doprinose transparentnosti političkog i društvenog okruženja, nalazi su informisali dalje formiranje preporuka i bili osnov za zagovaranje promena politika.

| Stavovi građana o učešću u demokratskim procesima 2022.

Istraživanje javnog mnjenja predstavljeno povodom Međunarodnog dana organizacija civilnog društva u februaru 2023. godine pokazalo je da poverenje građana u civilni sektor raste i skoro polovina ispitanika smatra da ove organizacije štite javni interes. Sa tim je porasla i podrška demokratskom uređenju, dok je tokom 2022. godine svaki peti građanin učestvovao u nekoj akciji za rešavanje problema lokalne zajednice, najčešće sa fokusom na komunalna (49%) i ekološka pitanja (32%).

| Politički stavovi građana (februar 2023.)

Rezultati **istraživanja** su pokazali da ne postoji jasna ideja među građanima Srbije o idealnom rešenju za problem Kosova i realnom ishodu pregovora. Dok se srcem okreću ka Rusiji, novčanikom ka Zapadu, percepcija spoljnopolitičkih odnosa Srbije i kosovskog pitanja ostaje relativno nepromenjena, s Rusijom percipiranom kao najvažnijim političkim (34%) i bezbednosnim partnerom (42%), dok se Evropska unija smatra najvažnijim ekonomskim partnerom (44%).

| Građani o protestima "Srbija protiv nasilja" (jun 2023.)

Kako bi bile ispraćene moguće promene u stavovima građana, u junu je sprovedeno tematsko **istraživanje** prilagođeno seriji protesta "Srbija protiv nasilja", organizovanih nakon dve masovne tragedije koje su se dogodile u maju. Nalazi sa protesta su pokazali da svaki drugi građanin podržava proteste, a svaki treći kaže da već jeste ili da želi da učestvuje u protestu. Među građanima koji podržavaju proteste najviše je bilo onih kojima nisu bliske ni vladajuće, ni opozicione partije, a podršku protestima je tada dao i svaki peti građanin kome su bliže stranke na vlasti.

| Istraživanje na protestu Srbija protiv nasilja (jul 2023.)

Anketa sprovedena među učesnicima 10. protesta "Srbija protiv nasilja" u Beogradu 8. jula 2023. pokazala je da skoro polovina učesnika vidi uspeh protesta u smeni

vlasti na sledećim izborima. Cilj ankete je bio da se proceni da li je došlo do promene stavova s obzirom da je došlo promene strukture ljudi koji su učestvovali i menjanja zahteva. Više od polovine anketiranih kao glavni motiv za učešće na protestima izdvaja bahatost i samovolju vlasti, dok je velika većina takođe podržavala i formiranje anketnog odbora u cilju utvrđivanja okolnosti koje su dovele do masovnih ubistava u "Ribnikaru", Duboni i Malom Orašju.

| Protesti protiv nasilja (avgust 2023.)

Krajem avgusta je objavljeno **istraživanje** koje se sastojalo iz dva anketna ispitivanja: učesnika protesta održanog 03. juna 2023. godine u Beogradu, i javnog mnjenja građana Srbije, sprovedenog od 10. do 15. juna 2023. godine, što je omogućilo sveobuhvatni uvid u stavove građana. Nalazi govore da su učesnici protesta bili povedeni emocijama (oko 60%) ili željom da podrže protest protiv nasilja, a svaki peti građanin je smatrao da je važno da se zahtevi protesta ispune. Javnomnjenjsko istraživanje je pokazalo da proteste podržavaju građani iz svih segmenata društva i delova zemlje, pri čemu podrška protestima nije pala ispod 50 odsto ni u jednom od regiona u Srbiji. Sprovedeno je i dve fokus grupe kako bi se stekla jasnija slika o stavovima građana.

| Stavovi građana o nasilju (septembar 2023.)

Rezultati istraživanja su pokazali da građani prepoznaju negativne efekte nasilja u društvu i izražavaju nespornost države da se efikasno izbori s tim problemom. Iako su ekonomski problemi značajni, građani su prepoznali odsustvo socijalne pravde i korupciju kao oblike nasilja koje vrši država nad svojim građanima. Veliki broj građana je bio zabrinut zbog različitih oblika fizičkog i psihološkog nasilja, uključujući i strukturalno nasilje koje opterećuje Srbiju.

| Stavovi građana Srbije i Beograda (oktobar 2023.)

Istraživanje je pokazalo da polovina građana Srbije (47%), smatra da zemlja ide u pogrešnom pravcu. Glavni problemi koje su građani naveli prilikom anketiranja su ekonomska situacija, loš životni standard i rast cena, s ekonomijom kao problemom za 39% ispitanika. Kosovo je takođe istaknuto kao važan problem, s 23% građana koji su smatrali da je to glavni problem.

Istraživanje o političkim pritiscima

Uoči nastupajućih izbora i Međunarodnog dana borbe protiv siromaštva, Crta je organizovala konferenciju na kojoj je predstavljeno **istraživanje** o političkim pritiscima i klijentelističkim mrežama u Centrima za socijalni rad. Kako su **prethodna istraživanja** pokazala, politički pritisci na građane se intenziviraju tokom izbornih perioda, posebno na zaposlene u javnom sektoru i najugroženije kategorije. Konferencija je okupila predstavnike institucija i organizacija civilnog društva, te članove međunarodne zajednice, kako bi podstakla javni dijalog o ovim problemima i pozvala na odgovoran rad institucija socijalne zaštite. Uz to, Crta je kroz audio podkast sažeto predstavila istraživanje putem društvenih mreža, koje je takođe promovisano i na Facebook-u, Instagram-u i Twitter-u, kao i na YouTube kanalu, i time podstakla širu raspravu o ovom problemu.



Monitoring i istraživanja o medijima

Monitoring medija:

politički pluralizam, spoljopolitički akteri

Tim monitora medija, obučeni po najvišim standardima za posmatranje medija, svakodnevno je pratio medijsko izveštavanje. Objavljene su dve analize o predstavljenosti političkih aktera u Srbiji ([Godina bez ravnoteže u medijima, Politički pluralizam jun 2022. - maj 2023.](#)) i jedna analiza koja se tiče predstavljenosti stranih aktera u srpskim medijima ([CRTA monitoring medija: Priča protiv zapadne strane – monitoring stranog uticaja, jul 2022 – jun 2023](#)). U okviru monitoring medija, pregledano je preko 29.962 medijskih objava i preko 2.750 sati programa na televizijama. U sklopu monitoringa dezinformacija, tim je takođe sproveo regionalni monitoring najuticajnijih regionalnih medija i učestvovao u kampanji od vrata do vrata koja je analizirala efekte izloženosti manipulativnim medijskim saržajem.

Rezultati medijskog monitoringa pokazali su apsolutnu dominaciju predstavnika vlasti u centralnim informativnim emisijama (u proseku 95%), pristrasno izveštavanje i podsticanje polarizacije među političkim akterima. Još jedan podatak koji je proistekao iz medijskog monitoringa je to da se predsednik Vučić u proseku više od jednom dnevno uživo obraćao naciji putem televizije u tom periodu. Dok je antizapadna retorika prema EU, SAD i NATO je u 2023. godini prožela javni diskurs i beležila stalni rast u srpskim medijima, Rusija je predstavljena pretežno pozitivno.

Na osnovu nalaza prikupljenih u sklopu medijskog monitoringa, u 2023. godini je upućeno 45 prigovora na rad Regulatornog tela za elektronske medije.

Istraživanje:

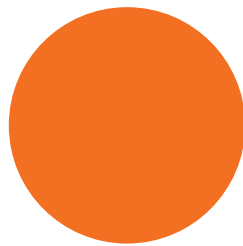
Medijske navike i mapiranje relevantnosti medija

Kao komplementarne aktivnosti analizama svakodnevnog monitoringa medijskog izveštavanja, tim za monitoring medija sproveo je istraživanje koje se ticalo medijskih navika, istraživanja relevantnosti medija i eksperimentalnu studiju (objavljeno u okviru [„Analiza medija 2023 – Prepoznavanje relevantnosti i značaja medija“](#)). Nalazi pokazuju da televizija ostaje primarni izvor informacija, posebno za društveno-političke teme, pri čemu RTS uživa najviše

poverenja. Nedostatak medijskog pluralizma doprineo je i pristrasnosti u izveštavanju. Na osnovu ovih nalaza, studija ističe opasnost od manipulisanja informacijama i ističe potrebu za jačanjem medijske pismenosti, kritičkog razmišljanja o medijskom sadržaju i razvojem strategija za borbu protiv manipulacije informacijama u medijskom prostoru Srbije.

Dnevne analize medijskog izveštavanja

Drugu godinu za redom, pripremljeno je više od 300 analiza medijskog izveštavanja, na osnovu svakodnevnog praćenja udarnih televizijskih vesti i naslovnih strana dnevnih novina, kao i mogućih manipulacija informacijama. Kroz sažete analize medijskog izveštavanja koje se dele putem mejling liste, zainteresovanim stranama je omogućeno brzo i efikasno informisanje o ključnim događajima, političkim trendovima i javnim raspravama u Srbiji. Sažeci time doprinose i boljem razumevanju političke i društvene dinamike u Srbiji.



Građani imaju moć

Programi pomoći inicijativama

Kroz programe podrške inicijativama, Crta je nastavila da radi na osnaživanju građana i podsticanju njihovog aktivnog učešća u javnom životu. Crta je kroz inicijativu "[Građani imaju moć](#)" podržala više od 50 organizacija i aktivističkih grupa, kao i oko 30 pojedinaca-aktivista kako bi pomogla građanima da se uključe u proces odlučivanja i odbranu javnog interesa. Glavni cilj ovih aktivnosti je da informišu, edukuju i mobilišu građane kako bi se aktivno angažovali u procesima donošenja odluka i zagovarali za promene u društvu.

U 2023. godini podržano je 20 inicijativa koje se bave različitim temama od javnog značaja: zaštitom životne sredine, zaštitom kulturnih dobara, upravljanjem vodama, zloupotrebama u zdravstvenom sistemu i drugim. U vezi sa ovim temama, inicijativama je prevashodno omogućena pravna i ekspertska pomoć.

Pregled aktivnosti inicijativa koje rade na jačanju demokratske kulture i unapređenju participacije građana dostupan je putem odeljka "[Građani imaju moć](#)" na Crtinom sajtu, a uključujući primere inicijativa "[Mame su zakon](#)", Polekol: [Pravo na vodu breg roni](#) i slično.

Edukativne radionice: Škola parlamentarizma

Inspirisani iskustvom učesnika [Akademije demokratije](#) u prethodnim godinama, organizovana je Škola parlamentarizma za 25 mladih polaznika, među kojima su bili studenti, novinari, građanski i politički aktivisti. Kroz edukativne radionice, mladi su se upoznali sa strukturom i načinom rada Narodne skupštine Republike Srbije, kao i dostupnim skupštinskim mehanizmima za veće učešće građana u radu parlamenta.

Radionice su organizovane sa ciljem da informišu polaznike o važnosti nezavisnog, transparentnog i odgovornog rada Narodne skupštine kroz teorijski i praktičan rad, uz odgovarajuću mentorsku podršku.

U okviru ove aktivnosti organizovani su razgovori sa Narodnim poslanicima i poseta Domu Narodne skupštine, a Škola parlamentarizma u 2023. godini je obuhvatila četiri tematske celine:

- 1 / Parlament kao osnova vladavine prava
- 2 / Skupština, civilno društvo i građani: moć i uticaj na unapređenje života građana
- 3 / Transparentnost Skupštine i uloga medija
- 4 / Simulacija rada Narodne skupštine



INICIJATIVA OTVORENI PARLAMENT

Praćenje rada Narodne skupštine

Inicijativa Otvoreni parlament je i u 2023. godini svakodnevno pratila rad Narodne skupštine Republike Srbije, analizirajući različite procese iz perspektive transparentnosti, odgovornosti i participativnosti. Objavljeno je 50 transkripata, 5.766 govora, 215 zapisnika o glasanju, 206 izveštaja sa sednica odbora i 161 tekst usvojenih zakona. Na portalu "Cenzolovka" objavljeno je 19 tekstova. Lansiran je i Instagram profil Otvorenog parlamenta na kom je objavljeno više od 100 objava, a pojačano je i izveštavanje na drugim društvenim mrežama (270 objava na Twitter-u, 143 objave na Facebook-u i 26 videa na YouTube-u).

Javnost je takođe imala priliku da se informiše o radu Skupštine putem novog odeljka na sajtu Otvoreni parlament koji donosi sažet pregled svih činjenica o skupštini ([Sve o Skupštini](#)), periodičnih izveštaja ([Godišnji izveštaj](#)) i specijalnih analiza ([Kako glasaju poslaničke grupe](#), [Šta je interpelacija](#) i dr.). Takođe je lansiran i novi [sajt](#) posvećen Anketnom odboru pod okriljem Otvorenog parlamenta i time je javnosti omogućen uvid u dužnosti odbora, njegove članove, aktivnosti i dokumenta koja su povezana sa njegovim radom. Osnovni cilj ovih aktivnosti bio je unapređenje javnosti rada parlamenta i uspostavljanje redovne komunikacije između građana i njihovih izabраниh predstavnika.

Multimedijalni vodiči

Objavljeno je 37 izdanja Skupštinske beležnice ([Parlamentarna beležnica: Trka s vremenom](#), [Parlamentarna beležnica: Znakovi pored puta](#) i dr.) i tri izdanja Parlamenta pod lupom. Javnosti je putem ovih vodiča omogućen sažet prikaz svih skupštinskih aktivnosti, primenljivosti skupštinskih pravila kao i ekspertskog znanja koje se tiče rada Narodne skupštine.

Autorske emisije i tekstovi

Otvoreni parlament je u 2023. godini lansirao novu autorsku emisiju ([Otvoreni studio Otvorenog parlamenta](#)) i novi serijal autorskih tekstova ([Zatvoren u parlamentu](#)). Serijal od šest tekstova Zatvoren u parlamentu, pokrenut neposredno pred izbore 2023. godine, obuhvatio je širok spektar tema koje su se između ostalog ticale i uloge narodnih poslanika i Narodne skupštine. U sedam izdanja Otvorenog studija Otvorenog parlamenta, obavljani su razgovori sa narodnim poslanicima, politikolozima, pravnicima, ekspertima, studentim.

Putem ovog novog video formata, gledaoci su mogli da se uživo uključe i pošalju pitanja na neku od tema (pravosudni zakoni, rečnik i ponašanje narodnih poslanika, Skupština i problem femicida). Osim toga, objavljeno je i nekoliko autorskih tekstova i analiza poput [Vodič za novinare](#) i [Analiza procesa usvajanja pravosudnih zakona](#).

Rad na terenu: ulične akcije

Kroz 30 uličnih akcija širom Srbije, Otvoreni parlament postavljao je građanima pitanje: „[Šta \(da\) se radi u Skupštini?](#)“. Inicijativa je proizašla iz rezultata javnomjenskog istraživanja Crte koje je pokazalo nezadovoljstvo građana radom Narodne skupštine (41% nezadovoljnih) i percepciju da poslanici više brinu o interesima stranaka nego o građanima (72%). Kroz razgovore i 1.572 poruke koje su građani uputili poslanicima, naglašena je potreba za većom odgovornošću i adekvatnim predstavljanjem građana, te i kontrolom rada Skupštine.

Apeli

Otvoreni parlament je nastavio da reaguje na aktuelna dešavanja i teme od javnog interesa i na 8. mart 2023. godine [apelovao](#) je na institucije, i pre svega Narodnu skupštinu, da preuzme aktivnu ulogu u borbi protiv femicida, zahtevajući sistemska rešenja za nacionalnu krizu u kojoj je u periodu od početka godine ubijeno devet žena.



INICIJATIVA ISTINOMER

Ukazivanje na manipulacije informacijama

Istinomer je proveravao istine i manipulacije u cilju stvaranja okruženja u kojem se vrednuje istina, transparentnost i odgovornost. Provereno je [25 izjava političara i javnih zvaničnika](#) u tradicionalnim medijima o temama od javnog interesa: izbori, protesti, sankcije, ekonomija, infrastrukturni projekti itd. Tim Istinomera ocenjivao je izjave po istinosti, doslednosti ili ispunjenosti datih obećanja političara i javnih zvaničnika, ali i skretao pažnju kada se u javnosti činjenice zloupotrebe. U susret izborima u decembru 2023. godine objavljena je i [Beležnica predizbornih obećanja #Izbori2023](#). Uz upotrebu digitalnih alata provereno je [240 viralnih sadržaja](#) na društvenoj mreži Facebook, uglavnom u vezi sa dešavanjima na ratnim poljima, prirodnim katastrofama i pitanjima javnog zdravlja. Istinomer je i putem svog newsletter-a podelio 50 sažetih analiza, ukazujući na manipulacije informacijama u izjavama političara, medijima i na društvenim mrežama.

Informisanje o političkim akterima

Na osnovu javno dostupnih informacija Istinomer održava i dopunjava [bazu biografija](#) političkih aktera u Srbiji. Biografije političkih aktera pretražive su po imenima, funkciji, stranci, profesiji, obrazovanju i mestu.

Analize

Objavljeno je [187 analiza](#) ključnih tema koje su oblikovale proteklu godinu u Srbiji, regionu i svetu. Jedan deo analiza bio je posvećen izborima i razotkrivanju različitih vrsta i mehanizama izbornih manipulacija. Objavljen je članak koji postavlja pitanja o validnosti biračkog spiska i potencijalnoj zloupotrebi sistema, analizirajući primere gde se na relativno malom prostoru nalazi neobično veliki broj birača ([40 birača u 58 kvadrata](#)). Neke druge izborne analize su Izborna kampanja iz ugla Istinomera: [Laži, manipulacije, targetiranje i navijanje](#) i [Ko su kandidati za poslanike?](#). Takođe je objavljeno i 30 epizoda serijala [Retrovizor](#).

Ostala dostignuća

Nagrade

Direktorka Crte, Vukosavi Crnjanski, [odlikovana](#) je Nacionalnim ordenom Francuske za zasluge 2023. godine. Orden, koji je uspostavio Šarl De Gol 1963. godine kao odlikovanje za posebne zasluge, vojne ili civilne, predstavlja jedan od dva francuska nacionalna ordena, uz čuvenu Legiju časti. Na ovaj način, aktivnosti koje direktorka već dvadeset godina vodi na čelu Crte su prepoznate kao važan doprinos za suštinsko razumevanje demokratije u Srbiji, uz insistiranje na njenim temeljnim vrednostima kao što su nezavisnost medija i politički pluralizam.

Program stažiranja

Više od 20 mladih je u dva šestomesečna ciklusa prošlo kroz [Crtin program stažiranja](#) koji je obuhvatio sve teme koje Crta obrađuje. Kroz ovaj program, mladi su sticali praktično iskustvo i veštine u oblastima kao što su fact-checking medija, kvantitativna i kvalitativna istraživanja, izborni monitoring i monitoring medija, kao i praćenje rada Narodne skupštine. Osim toga, imali su priliku da rade na svojim istraživačkim projektima, što im je omogućilo da istraže ključne teme poput odgovornosti i transparentnosti u društvu.

Doprinosi

Crta je dala doprinos međunarodnim izveštajima pružajući ekspertske komentare i iscrpne analize. Pripremljeni su detaljni doprinosi za izveštaje Evropske komisije i Evropskog parlamenta o napretku Srbije koji su obuhvatili sve relevantne informacije, analize i preporuke vezane za izborni proces, stanje u medijima i rad institucija u Srbiji. Crta je dala doprinos i izveštaju o ukidanju finansiranja dezinformacijama na Balkanu ([CRTA BFMI Defunding Disinformation in the Balkans](#)).

Grupni i bilateralni sastanci

Na više desetina grupnih i bilateralnih sastanaka, predstavnici institucija, evropskih država, SAD-a, Kanade i međunarodne zajednice - poput Evropskog parlamenta, Evropske komisije, Evropske službe za spoljne poslove, Saveta Evrope, Parlamentarne skupštine Saveta Evrope i drugih, redovno su informisani o rezultatima istraživanja o stavovima građana, medijskom izveštavanju, radu institucija i drugim temama od značaja za stanje demokratije u Srbiji. Ovi akteri su takođe obavešteni o preporukama koje proizilaze iz istraživanja koje sprovodi Crta, te je tražena njihova podrška za demokratske reforme koje su obuhvaćene ovim preporukama.

Konferencije i događaji

Tokom 2023. godine, Crta je organizovala različite vrste događaja. Kroz 10 događaja, okupljeno je više od 1.500 ljudi, a događaji se mogu svrstati u nekoliko kategorija, uključujući edukativne radionice poput besplatnih obuka za aktiviste u oblasti urbanizma i zaštite voda, akcije na terenu, konferencije za novinare na kojima su predstavljeni nalazi posmatranja izbora i drugih istraživanja, svečanosti i druge manifestacije.

Organizacioni razvoj

Tokom prethodne godine, Crta je nastavila da gradi unutrašnje kapacitete svog tima u programskim, finansijskim i administrativnim oblastima. U tom smislu, Crta je bila angažovana u stalnom pregledu i ažuriranju svojih internih pravila i procedura, i unapredila je kapacitete članova tima za unutrašnju i spoljašnju komunikaciju, uključujući bolje razumevanje publike i korisnika različitih platformi i alata.

Crta je takođe nastavila sa sprovođenjem nezavisnih istraživačkih procesa, kroz intenzivniju implementaciju istraživanja javnog mnjenja i fokus grupa, usmerenih na procenu stavova i percepcija kako opšte populacije, tako i različitih ciljnih grupa u vezi sa različitim aspektima demokratije koji su u fokusu rada Crte, i fokusirajući se na oblasti koje uzrokuju krize u društvu.

Kao deo organizacionog razvoja, Crta je pokrenula još jedan ciklus sveobuhvatnog programa stažiranja za mlade koji su zainteresovani da steknu znanje i kapacitete u programskim i finansijskim oblastima ekspertize Crte, i osnaži mlade generacije alatima i veštinama za efikasno i efektivno angažovanje u civilnom društvu.

S obzirom na to da je prethodni period bio obeležen intenzivnim angažmanom Crte u posmatranju izbora i zastupanju za slobodne, poštene i demokratske izbore, Crta je usmerila svoje kapacitete na dalje širenje i izgradnju mreže aktivista i organizacija civilnog društva iz različitih delova Srbije. U tom smislu, uz pružanje konsultantske, finansijske, stručne i mentorski podrške lokalnim organizacijama, Crta je direktno angažovala članove svoje široko rasprostranjene mreže za posmatranje izbora. CRTA je takođe osigurala angažovanje oko 500 posmatrača izbora kroz kampanju crowdsourcing-a.

Kao rezultat stalne komunikacije i razmene, uspostavljeni su kvalitetni odnosi, čvrsta partnerstva i poverenje, Crtina mreža za posmatranje izbora uključila je više od 3.000 pojedinaca, od kojih su neki bili angažovani ne samo u aktivnostima vezanim za izbore, već i u drugim Crtinim inicijativama usmerenim na rešavanje demokratskih izazova izvan izbornog procesa.

Ovi napori omogućili su Crti da proširi i ojača mrežu, izgradi dalju otpornost, podrži dugoročnu održivost, kao i da postigne veću odgovornost organizacije kako interno, tako i među javnošću i različitim zainteresovanim stranama.

Godina u brojevima

4.004

medijske objave koje su obuhvatile Crtu, Istinomer i Otvoreni parlament.

Više od **3.000** posmatračica i posmatrača posmatralo je izbore u decembru

337 objava na Facebooku, **208** objava i **602** storija na Instagramu, **744** twitter/X objava.

7 objavljenih istraživanja javnog mnjenja

Ukupan doseg:

Facebook - **1,838,273**

Instagram - **2,288,821**

Instagram impressions - **4,723,092**

Rast broja pratilaca:

Facebook - **15,5%**

Instagram - **75,9%**

Twitter - **22,1%**

343 dnevna brifinga i specijalnih analiza o medijskom izveštavanju i medijskim manipulacijama

365 dana monitoringa političkog pluralizma u medjima i predstavljanja spoljnopolitičkih aktera

45 prigovora na rad Regulatornog tela za elektronske medije

50 transkripata plenarnih sednica Narodne skupštine, 5.766 govora poslanika i 215 zapisnika o glasanju, 206 izveštaja sa sednica odbora i 161 tekst usvojenih zakona

U okviru inicijative Istinomer, objavljeno je **187** analiza, ocenjeno **25** izjava političara i javnih zvaničnika i **240** viralnih sadržaja na društvenim mrežama

50 nedeljnih brifinga inicijative Istinomer

37 nedeljnih brifinga o radu Narodne skupštine

Preko **1.500** pitanja i poruka za narodne poslanike u **30** uličnih akcija širom Srbije

25 učesnika Škole parlamentarizma

20+ stažista je prošlo kroz Crtin program stažiranja

Podržano je **20** građanskih inicijativa širom Srbije

15 polaznika edukativnih radionica o izbornom pravu

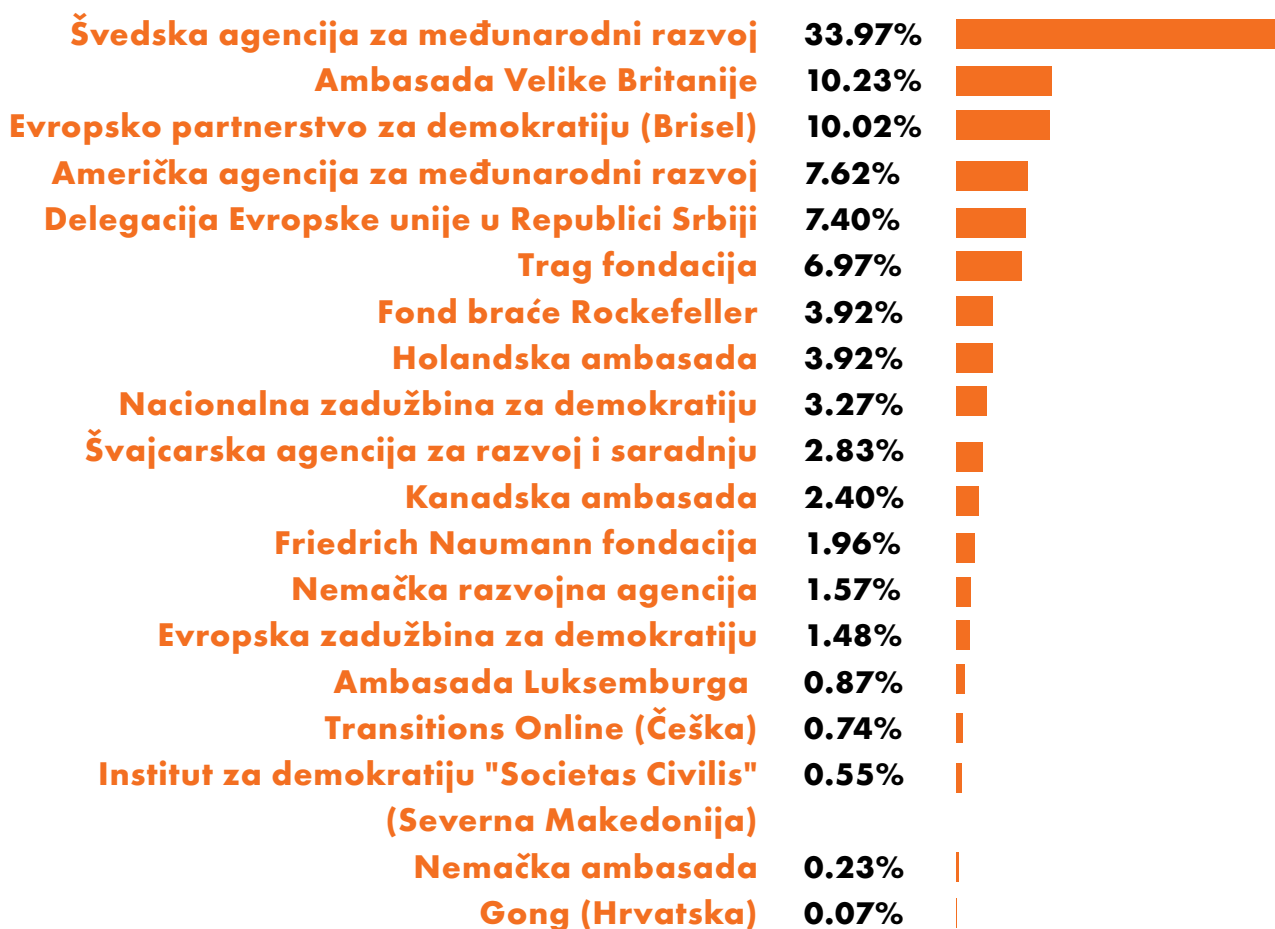
Troškovi i prihodi

Troškovi

Ukupno: € 2.296.400,00



Prihodi



Partneri

- Ambasada Velike Britanije
- Ambasada Luksemburga
- Američka agencija za međunarodni razvoj
- Google
- Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji
- Evropska mreža za proveru činjenica
- Evropska zadužbina za demokratiju
- Kanadska ambasada
- Microsoft
- Nacionalna zadužbina za demokratiju
- Nemačka ambasada
- Nemačka razvojna agencija
- Francuska ambasada
- Friedrich Naumman fondacija
- Fond braće Rockefeller
- Holandska ambasada
- Švajcarska agencija za razvoj i saradnju
- Švedska agencija za međunarodni razvoj
- Gong (Hrvatska)
- Evropsko partnerstvo za demokratiju (Brisel)
- Institut za demokratiju "Societas Civilis" (Severna Makedonija)
- Trag fondacija (Srbija)
- Transitions Online (Češka)



CRTA: